

REFLEKTION/ KONFRONTATION/ DISKUSSION

Tjänstetillsättningsystemet. Enkät

Anders Cullhed, Sara Danius, Anna Forssberg Malm, Stefan Helgesson,
Magnus Jansson, Maria Karlsson, Lisbeth Larsson, Margareta Petersson,
Rikard Schönström, Anders Öhman

För drygt tio år sedan genomförde den dåvarande *TFL*-redaktionen en enkät om litteraturvetenskapens vetenskapsbegrepp och sakkunnigförfarandets avigsidor. Resultaten publicerades i nummer 1993:4 och 1994:1. Även om aktualiteten i situationsbeskrivningen från 1993 kan diskuteras, tycks det konkreta problemet bestå: den grundläggande frågan om den inom disciplinen dominerande vetenskapssynen förefaller minst lika brännande i dag, och tjänstetillsättningsärendena har knappast blivit mer lätthanterliga – att det kan dröja uppemot två år från utlysning till tillsättning tyder på att något inte fungerar.

Det finns alltså all anledning att diskutera samma problematik på nytt. Vi ställde tre frågor till tio svenska litteraturvetare i olika positioner:

1. Vilken syn på litteraturvetenskap och vetenskaplig skicklighet kommer, enligt dig, till uttryck i dagens tjänstetillsättningssystem?
2. Hur skulle rådande system för tjänstetillsättning kunna förbättras?
3. Vilka aspekter av litteraturvetenskapens nuvarande villkor ligger till grund för ditt svar?

Anders Cullhed, professor i litteraturvetenskap vid Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria, Stockholms universitet

1. Frågan är svår att besvara, eftersom dagens tjänstetillsättningssystem i stort sett är det samma för samtliga ämnen inom de humanistiska fakulteterna (och inte bara där). Om man i stället för själva systemet tar sikte på rådande praxis inom just litteraturvetenskapen, blir problematiken tydligare: de olika institutionerna söker själva sakkunniga, i regel inom landet (med undantag för professorstillsättningarna), för att bedöma de sökandes skicklighet. Det innebär att litteraturvetenskapen i grund och botten uppfattas som ett nationellt bildningsämne och att den vetenskapliga skickligheten bäst låter sig bedömas av inom landet verk samma kollegor. Samma praxis underförstår just kollegialitetens betydelse för ämnet, till ex-

empel så att sakkunniguppdrag kvittas mellan institutionerna: har X hos oss gjort det för dem, så kan deras Y göra det för oss. Mot bakgrunden av de nuvarande sökbilderna inom litteraturvetenskapen (se fråga 3) är proceduren fullt begriplig – det är inte lätt att hitta sakkunniga – men knappast optimal. Slutligen kan man konstatera att förfarandet på det hela taget ser likadant ut i dag som för ett par decennier sedan, då ämnet var betydligt homogenerare än nu. Det är till exempel fullt möjligt att en sökbild med avhandlingar om dataspel, genustrubbel och fornisländska ättesagor ställer ämnets (förmenta) konsensus om vad som är vetenskaplig skicklighet inför nya utmaningar.

2. Rådande system för tjänstetillsättning har minst två ömma punkter, dels den förhållandevis trånga kretsen av sakkunniga (samma namn återkommer gärna i olika sammanhang), dels det ökade inflytandet på tillsättningarna från vad

som förr kallades tjänsteförslagsnämnderna, numera ofta rekryteringsgrupperna. Det första problemet är svårast att åtgärda. Den överväldigande majoriteten av ämnen på samhälls- och naturvetenskapliga fakulteter kan utan vidare hämta sakkunniga från den Stora Världen för bedömningen av den i regel engelskspråkiga skriftliga meriteringen (här negligerar jag den pedagogiska dito, dels för att jag tror att den bättre kan avgöras på lokal nivå, dels för att enkäten lämnar den åt sidan). Enligt min mening borde sakkunniga från Danmark, Norge och Finland anlitas i högre utsträckning än nu, inte bara för professorsanställningarna, och därtill borde en särskild nationell ämnesgrupp ta ansvar för (eller åtminstone medverka vid) valet av sakkunniga, dels för att garantera en hälsosam spridning av uppdragen i fråga, dels för att tydligare än nu undvika varje form av jäv (en sakkunnig bör aldrig bedöma en kandidat man själv handlett, det vill säga en doktorsavhandling man själv varit inbegripen i). Systemets rester av kollegialitet bör sammanfattningsvis minimeras till förmån för en rejäl professionalisering. Därtill bör sakkunniga – som tidigare – vara representerade i rekryteringsgrupperna (motsvarande) av precis samma skäl: för att garantera genomslaget för den externa bedömningen av den vetenskapliga skickligheten genom hela tillsättningsprocessen.

3. Den dramatiska expansionen av ämnet under de senaste tjugo-trettio åren medför ofta att utlysningar av lektors- och forskarassistentanställningar lockar mellan tjugo och trettio sökande. Det gör bedömningsuppdragen mer betungande än förr, varför det – ur flera olika synvinklar – framstår som än viktigare att göra dem jämnt fördelade över riket. Vanliga kriterier för vetenskaplig skicklighet är bredd, originalitet, analytisk skärpa och teoretisk kringssyn, samtliga fullt försvarbara men inte nödvändigtvis i takt med ämnets utveckling: den litteraturvetare som varit lyhörd för signalerna från fakulteter och forskningsråd om nödvändigheten av profilering och nischning

kan till exempel få svårt att leva upp till kraven på bredd och mångsidighet.

Sara Danius, docent i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet; undervisar i estetik vid Södertörns högskola

År 2004 lät *Times Higher Education Supplement* för första gången rangordna världens 100 främsta universitet inom humaniora. Inget enda svenskt universitet lyckades ta sig in på listan. År 2005 var läget lika illa.

Men år 2006 lyckas ett svenskt universitet kvala in. Det rör sig om Uppsala, som hamnat på delad 79:e plats tillsammans med Queen Mary i London och Louvain i Belgien. Gott så. Men borde inte Nordens äldsta universitet vara förmöget att hävda sig ofantligt mycket bättre? När vi lever i ett land som skryter med världens högsta utbildningsbudget i förhållande till BNP, i alla fall enligt förre utbildningsministern Leif Pagrotsky? Uppsala har numera som policy att jämföra sig med de främsta forskningsuniversitetet i världen. Är det inte generande att regionala universitet i små länder som Belgien, Nederländerna, Australien och Kanada rangordnas avsevärt högre? För att inte tala om våra nordiska grannländer, som hamnat högt från begynnelsen. Vad gör Köpenhamn som inte Uppsala gör? Allt, uppenbarligen.

1. Frågan om vetenskaplig skicklighet är för viktig för att den skall lämnas åt forskningsråd, universitetsbyråkrater och sakkunniga. Diskussionen måste börja i en annan ände: i Sveriges usla resultat i internationella rangordningssammanhang. Man kan förstås invända att mätinstrumenten är trubbiga och att resultaten säkert inte är helt rättvisande. Och vi kan till vårt försvar säga att det finns saker som gör det svårare för oss svenskar att hävda oss internationellt, som att svenska humanister ofta skriver på svenska, att svenska arkeologer mestadels gräver i svensk mark, och så vidare. Allt detta är sant. Men då måste vi också förklara hur Dan-

mark, Norge och Finland kan stå sig så väl i konkurrensen.

Är våra grannar skickligare forskare än vi svenskar? Kanske, kanske inte. Man kan egentligen bara dra en säker slutsats av *THES* rangordning, och slutsatsen är minimal: humanisterna i våra nordiska grannländer knyter kontakter, bygger nätverk och arbetar över nationsgränser. Det brukar kallas internationisering, och det är så bedömargrupperna vet att man finns. Varför skulle vi till skillnad från Danmark, Norge och Finland – ja, till skillnad från varje annat land i västvärlden – vara förmögna att upprätthålla en hög vetenskaplig kvalitet i splendid isolation?

Vad göra? Inför ranking i morgon. Vilket rangordningssystem som helst är bättre än inget alls, om inte annat så för att sätta fart på den sömniga debatten om kvalitetskriterier, vetenskapssyn, forskningsfinansiering, lärarnas forskningstid, framtidsvisioner. Såväl högskolor som enskilda institutioner bör rangordnas och mätas med internationell måttstock. Varför jämför Högskoleverket välfungerande institutioner med institutioner vars examensrättigheter befinner sig i riskzonen? De gamla ärevördiga litteraturvetenskapliga institutionerna i Sverige bör ställas mot de bästa i utlandet.

2 & 3. Problemet är egentligen inte tjänsteställningssystemet som sådant, även om det kunde förtjäna en renovering i form av högre andel sakkunniga från utlandet och snabbare handläggningstider, förslagsvis tre månader i stället för två år. Problemet är heller inte kriterierna på vetenskaplig skicklighet. De flesta skriver under på originalitet, relevans, konsekvensrikedom, metodisk säkerhet och teoretisk innovation.

Det stora problemet är bristen på så kallade tjänsteutrymmen och den bakomliggande orsaken. Det talas inte gärna högt om saken. Jag tänker på det förkrossande höga antalet inlasade lärare på institutioner runt om i landet. Det svenska högskoleväsendets janusansikte står fram i blyxtbelysning. Å ena sidan det

självklara ideal som stavas excellens, det vill säga vetenskaplig och pedagogisk skicklighet. Cambridge, Harvard, Berkeley, München, Peking, Köpenhamn: överallt bekänner man sig till samma ideal.

Å andra sidan gör svenska högskolor något som skulle få Cambridge med flera att rodna. Svenska lärosäten tar in folk bakvägen och ger dem anställning på livstid, utan att underkasta dem sedvanlig prövning. I regel är dessa personer utbildade vid samma institution och har varit verksamma där under långa tider. Naturligtvis känner vi alla inlasade lektorer som gör ett utmärkt jobb, åtminstone gör jag det, men var det så systemet var tänkt? Det kan fungera när man har till uppgift att sätta deg och montera lastbilar, men idéproduktion?

I USA får man vanligen inte söka tjänst vid den institution där man doktorerat förrän efter ett visst antal år. Det är en försäkring mot stagnation och inavel. I Sverige däremot kan en akademiker vistas vid en och samma institution från grundutbildning till pension. Alltså: förbjud nydisputerade att arbeta ens som timlärare vid sina heminstitutioner.

Jag efterlyser också flervetenskapliga tjänster. Man kan riva brandväggarna mellan humanistiska discipliner genom att anställa personer med dubbel ämnestillhörighet. Åtminstone en tredjedel av lärarna vid varje institution borde också vara lärare vid en annan.

En sak vet vi. Litteraturvetenskapen befinner sig i en formidabel lågkonjunktur. Studentantalet har sjunkit överallt. Det humanistiska kärnämne som är litteraturvetenskap har nu ett gyllene tillfälle att tänka om, och tänka nytt. Varje ny generation måste leva som om den var den första. »Endast som en framtidens byggmästare, som samtidigt känner sin samtid, kommer du att förstå historien«, som Nietzsche sade en gång.

Vad är humaniora? En plats där samhället undersöker sig självt, och blir medvetet om sig självt. En demokrati fordrar en stark humanistisk forskning. Bara så kan nyttan med humaniora verkligen försvaras.

Anna Forsberg Malm,
universitetslektor vid Sektionen
för teknokultur, humaniora
och samhällsbyggnad, Blekinge
tekniska högskola

1, 2 & 3. Det råder ingen tvekan om att humaniora i svensk universitets- och högskolepolitik behandlas styvmoderligt. De verksamheter som i dag inte påvisar direkt samhällsnytta, ur marknadsperspektiv, har svårt att försvara sin plats. Bilden vi minns av skolklassen, med den ironiska frågan »Är du lönsam, lille vän?« är inte längre ironisk alls, utan en realitet vi lever med i daglig litteraturvetenskaplig verksamhet. Och det är svårt att försvara till exempel en åttonde avhandling om ett svenskt författarskap, vilket knappast genererat frågor nog för disserteration fyra och fem. För vetenskap handlar om att lösa problem, eller möjligen om att formulera problem på nya, adekvata sätt, aldrig om problematiserad beskrivning.

Vetenskapens väl och ve är en lyxfråga i en praktiserande lektors vardag, den försvinner bland helårsplatser och helårsprestationer, söktryck, omorganisationer och marknadstänkande. Systemet med sakkunnigförfarande för tjänstetillsättning i litteraturvetenskap är därmed viktigt att värna om. En sådan prövning av de sökande är få branscher förunnad, och den värnar nog bättre än något annat system om vetenskaplig kompetens i kommande tjänsteutövning. För ettämneshögskolan – i dag i minoritet i Sverige – är det av vital vikt att nytt blod pumpas in i den gamla kroppen med hjälp av oberoende sakkunniga. För den i dag allt vanligare flerämnesorganisationen, i synnerhet för den lilla högskolans tjänsteförslagsnämnder, där ämneskunskapen kan vara fähövad eller obefintlig, är sakkunnigförandet en välsignelse. Tanken på nämnder, bestående av låt säga tekniker av olika fack, hälsovårdsakademiker och ekonomer, som prövar 30 sökande i litteraturvetenskap är inte angenäm för någon part.

Vid tjänstetillsättningar bör alltså sakkunnigförandet garantera granskning och sammanvägning av vetenskapliga, pedagogiska och andra meriter. Angående forskningsansökningar borde samma förfarande slopas, och forskning i stället institutionaliseras i tjänsterna, som då skulle bli flera. Att några tappra själar i VR skall läsa trehundra ansökningar, varav hundra är bra och två tilldelas forskningsmedel är ett allvarligt resursslöseri för såväl skrivare som läsare, för litteraturvetenskapen och samhället i stort.

Kris i humaniora är inget nytt. I dag är krisen främst marknadsmässig: vikande söktryck och överetablering av lärosäten. Inte så sofistikerat som problemen kring vetenskaplig utarmning till exempel å la 70-talet, men ett bättre läge på många sätt: det kunde konstateras vid HSV:s sammandragning efter utvärderingen av litteraturvetenskapen 2006 att kompetensen i ämnet ingalunda är i fara. Antalet goda ansökningar i ämnet till VR är flera än någonsin, om också färre än någonsin får medel.

En utväg i forskningen – en anpassning till marknadskrafternas krav på lönsamhet? – är att bli mer beskrivande, berättande, lättflyktig. Vi skriver om att skriva, så låt oss skriva vackert och medryckande om texter som berör oss, och nå ut till många. Däri ligger en fara. Litteraturvetenskap utan relevant problemformulering är ett svek gentemot hela verksamheten, i synnerhet när denna är hotad. Låt oss i stället fortsätta formulera bärkraftiga problem, och hantera dem skickligt, det vill säga med adekvata metoder och gott hantverk, så är branschens stora aber reducerat till att vi är många och jobben för få. Med en rejäl bit forskning i tjänsterna blir lektorer (som ofta står för uppsatshandledning) mer vetenskapligt uppdaterade. Därmed åstadkoms på relativt kort sikt en självsanering, och risk för överproduktion eller bristande vetenskaplig kvalitet avhjälpas tidigt.

Om bara den vetenskapliga bedömningen också gäller problemformuleringens bärkraft, så blir det nog rätt i längden. Att ämnet litteraturvetenskap finns kvar om tio år betvivlar

jag starkt, men det har jag tänkt de senaste fem åren. Det spelar i grunden inte så stor roll om man är lektor i retorik, estetik eller kulturstudier i stället, så länge man ställer frågor och formulerar problem som legitimerar verksamheten, ur det nuvarande och inte minst det blivande samhällets perspektiv. Vilka dessa frågor är diskuteras bäst fortlöpande i det vetenskapliga samtalet, till exempel i *TFL*. Och det är nödvändigt: antagandet att avhandlingsämnet är relevant för att det är typiskt litteraturvetenskapligt är ett cirkelresonemang och räcker inte längre. Är vi nog på bettet i den diskussionen i svensk litteraturvetenskap i dag?

Stefan Helgesson, forskare vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet

1. Ett ordentligt svar skulle kräva en omfattande empirisk undersökning. Utifrån mitt begränsade perspektiv kan jag dock göra två iakttagelser. 1) Betoningen av vetenskaplig skicklighet har blivit mindre ensidig i takt med att kraven på pedagogisk skicklighet har höjts. Så länge de vetenskapliga kraven förblir höga måste detta inte innebära en nackdel. Svenska litteraturvetenskapliga institutioner är i dag i stort sett uppdelade mellan forskare och undervisande lektorer. Det är till nackdel för såväl forskningen som undervisningen. Hellre då ett »amerikanskt« system där man förutsätter att även de mest seniora forskarna undervisar, om än i begränsad omfattning. 2) Monografiernas privilegierade status i bedömningen av vetenskaplig skicklighet består. Detta sätter också sin prägel på ämnet. Det är fortfarande ensamprestationer som dominerar forskningen. Samarbeten är mer sällsynta, liksom kvalificerade, essäbaserade debatter kring ämnets utveckling.

2. Tre bland flera tänkbara förslag på förändringar: 1) Gör tillsättningsärendena smidigare! I Storbritannien, där referenspersoner används flitigt, kan ett lektorat vara tillsatt efter tre veckor; i Sverige kan det dröja ett par år. Är den skillna-

den rimlig? Går det inte att reformera och effektivisera sakkunnigförandet? 2) Låt forskarens mobilitet vara meriterande. Svenska litteraturvetenskapliga institutioner skulle vitaliseras om fler flyttade mellan lärosätena. Likaså bör visningar utomlands, vilka kräver en stor personlig insats från forskaren och är av stor betydelse för en dynamisk intellektuell utveckling i Sverige, värderas högt. 3) Låt publicering av artiklar i referee-granskade tidskrifter vara starkt meriterande. Helst skulle det dessutom startas en referee-granskad, huvudsakligen engelskspråkig litteraturvetenskaplig tidskrift med säte i Sverige.

3. Litteraturvetenskapen befinner sig inte vid vägs ände, men vid ett vägskäl: ska man under den »allmänna litteraturvetenskapens« täckmantel fortsätta att förvalta en i huvudsak svensk lärdomstradition, eller ska man delta i den internationella förnyelsen av litteraturstudiet inom områden som medieteorier, översättningsstudier och »global komparatism«? Eller enklare: är vi skandinavister eller komparatister? Det går att anföra goda argument för bägge alternativen. Man kan även med fog påstå att många forskare, i sitt arbete med svensk litteratur, har varit skickliga på att föra in aktuell teoribildning i Sverige. Emellertid är det mindre vanligt – undantagen bekräftar regeln – att svenska litteraturvetare är drivande i den internationella utvecklingen. Att uppmuntra till publicering av vetenskapliga artiklar (gärna redan under doktorandåren) kunde vara ett sätt att förbättra läget. Under min egen doktorandtid på 90-talet talades det tyst om publicering i internationella tidskrifter.

Jag är medveten om att de flesta litteraturvetenskapliga institutioner idag genomgår en finansiell kris samtidigt som studentsiffrorna viker. Att i det läget föreslå offensiva åtgärder för att ytterligare höja den vetenskapliga skärpan kanske låter som att spela fiol medan Rom brinner. Eller så är det tvärtom på detta sätt som vi kan stärka ämnets profil och locka till oss inte bara fler studenter utan även fler utländska forskare.

Magnus Jansson, universitets-
lektor i litteraturvetenskap
vid Institutionen för humaniora,
Mälardalens högskola

1, 2 & 3. Ibland kan man få intrycket att pedagogisk utbildning och erfarenhet fått ett allt större meriteringsvärde. Frågan är om det i så fall sker på vetenskaplighetens bekostnad? Det är svårt att se tydligt vilken vetenskapsyn och vilka forskningsinriktningar som utgör litteraturvetenskapens kärna idag. Ämnets vida konstruktion öppnar för en bredd som är av godo. Men jag skulle vilja lansera tesen att denna »otydlighet« är en bidragande orsak till att pedagogiska meriter ibland får stor betydelse. Om de sakkunniga har helt skilda inriktningar som forskare kan det leda till väldigt olika omdömen om en sökande. I det läget kommer pedagogisk utbildning och undervisningserfarenhet att bli utslagsgivande. Jag tror att de flesta fortfarande anser att pedagogisk utbildning inte är nödvändig för en lektor eller professor i litteraturvetenskap. Naturligtvis hindrar det inte att en lärarutbildning kan vara en god grund. Men vetenskaplig skicklighet innebär oftast att man har en social kompetens och en förmåga att kommunicera sin forskning till andra.

Men vad är det som erbjuds sett ur den sökandes perspektiv? På den högskola där jag arbetar har vi inte forskarutbildning och inte forskning i tjänsten. Då är det inte konstigt om den sökande som satsar på en forskarkarriär inte känner sig helt tillfreds. För att trivas med jobbet måste man vara intresserad av att undervisa och inte bara känna frustration över att inte få bedriva egen forskning. Det vi ägnar oss åt är undervisning upp till magisternivå – det spelar ingen roll om du är adjunkt, lektor eller docent. Den som blir uppgraderad till professor får visserligen tid för forskning men saknar fortfarande i stor utsträckning det där man kallar en »miljö«. Ändå ska den fast anställda läraren ge en undervisning som bygger på vetenskaplig

grund och gärna en egen sådan. Därför tycker jag att vetenskaplig skicklighet ska premieras före annat. Om vi slutar föra diskussionen om forskningens kvalitet kommer pedagogiken att helt ta överhanden.

När tjänster utlyses har jag märkt att det ibland tar evigheter att komma fram till den punkt där en riktig, levande person dyker upp och börjar arbeta. Först är det nästan hopplöst att finna sakkunniga, sedan är inte de sakkunniga alls överens och till slut tackar den som får tjänsten nej, samtidigt som någon annan överklagar och så får man, i värsta fall, börja om från början. Under tiden utför timplärare jobbet på mycket osäkra villkor och när de närmar sig LAS-gränsen blir de antingen in- eller utlasade. Det vore förstås bättre om lektorer och professorer kom på plats lite smidigare och snabbare så att de kunde bygga upp en långsiktigt hållbar verksamhet. Man måste sträva efter att utse sakkunniga med en egen forskningsinriktning som stämmer överens med den utlysta tjänstens eventuella inriktning.

Efter reformeringen av forskarutbildningen blev allting sämre. Jag tänker nostalgiskt tillbaka på de stora doktorandseminarierna där allt från emeritusprofessorer till nyantagna doktorander samlades. Det var ett slags halvoffentlig miljö där man skolades in i litteraturvetenskapen som den för tillfället tedde sig, på gott och ont. Visst var det hopplöst för de flesta med försörjningen – men där var ett liv och ett kiv! Men hur är det nu? »Miljöerna« krymper och de få doktorander som tillåts vara det, stressas halvt ihjäl av tidspress och oro över att hamna utanför de ännu mindre miljöer som erbjuds efter disputationen. Om det nu är så viktigt att doktorander måste vara finansierade för att få antas till forskarutbildning borde man väl även kräva att de ska vara finansierade efter avslutad utbildning? Man får helt enkelt anställa alla. Samtidigt som andra studenter (på grundnivå) allt oftare förenar förvärvsarbete och studier, har forskarutbildningen blivit ett slags bastard mellan projektanställning och utbildning.

Maria Karlsson, FD i litteraturvetenskap, verksam vid Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

1. Eftersom tjänster tillsätts på inrådan av sakkunniga, och dessa – i vart fall vid de större lärosätena – ofta hämtas ur en snäv krets äldre forskare (inom litteraturvetenskapen har den varit i princip densamma under decennier), får deras vetenskapssyn stort genomslag. De (få) gånger man vid de stora universiteten ser en oväntad tillsättning – där en genusforskare sätts framför en traditionell romantikforskare till exempel – har också valet av sakkunniga varit ovanligt. Fördelen med rådande system är att vi inom ämnet har fått en stark konsensus om vetenskaplig skicklighet – det är lätt att förutse vem som kommer att få en tjänst. Allra skickligast verkar ännu den vara som ägnar sig åt verk och författare ur kanon, och det är fortfarande skickligare att forska om 1700-talslyrik än om samtidsromanen, eller om modernistisk poesi än om barnlitteratur. Nyare teoretiska inriktningar betraktas som modeinriktningar, och det verkar inte vara särdeles meriterande att ha forskat vid utländska universitet. Det tycks också vara skickligt att ha disputerat vid det universitet som lyser ut tjänsten (eller är »in-aveln« vid de stora universiteten främst en följd av »inlasningar«?).

Högskolorna, och kanske även de nyare universiteten, verkar dock söka forskare utanför den mest traditionella fåran. De tycks ha mer preciserade kravspecifikationer i utlysningarna och hämtar oftare sakkunniga utanför den etablerade sakkunnigkretsen.

2. Helst skulle sakkunnigsystemet helt byggas om då det är orimligt tidskrävande, möjliggör osunt hög maktkoncentration samt medför hög risk för jäv och alltför subjektiva bedömningar. Att pensionärer – som inte varit verksamma som lärare på 10–15 år och ofta har en mer traditionell vetenskapssyn än de yngre – i så hög utsträckning anlitas som sakkunniga är

heller inte rimligt (därmed inte sagt att de äldre aldrig ska anlitas!). Förnyelse och flexibilitet är överlevnadskriterier för ett ämne vilket många har beskrivit som varande i kris.

Inom ramen för gällande system borde det naturligtvis bli lönsamt att vara sakkunnig så att de tillfrågade har möjlighet att ställa upp under sina yrkesverksamma år. Antalet gånger en sakkunnig ska kunna anlitas under en femtill tioårsperiod bör begränsas, så att variationen av sakkunniga ökar och forskarkårens kompetensbredd återspeglas bättre. Det är nödvändigt att variera ålder, kön och inriktning vid tillsättning av sakkunniga, samt att vid specialinriktade utlysningar vara mån om att just den efterfrågade kompetensen finns representerad. I mån av möjlighet, borde sakkunniga rekryteras från andra länder – åtminstone grannländerna.

3. Jag uppfattar frågan som att den handlar om den position inom ämnet jag skriver från, vilken är visstidsanställd forskare i slutskedet av 50% forskning vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala och 50% vid Centrum för genusvetenskap, Uppsala. På olika sätt har jag varit »försörjd« sedan disputationen 2002. I likhet med flera kollegor i liknande position anser jag att karriären som litteraturvetare för tanken till ett hasardspel – somliga blir »inlåsade«, andra blir »utlåsade«, vissa får forskningsmedel, andra inte. Mekanismerna bakom det ena eller det andra framstår inte sällan som värda att ifrågasätta.

Redaktionens frågor kunde ha kopplats till systemet för erhållande av forskningsmedel för att svaren skulle bli mer rättvisande. För meritering till tjänst krävs medel att meritera sig för. Tjänstetillsättningssystemet går hand i hand med systemet för forskningsmedel på råd och stiftelser – där ungefär samma aktörer som vid tjänstetillsättningar har inflytande – och bör enligt min mening inte ses som ett separat system. För de många visstidsanställda är också möjligheten att få forskningsmedel avgörande, då antalet tjänster som utlyses är få.

Lisbeth Larsson, professor i Litteraturvetenskap med inriktning mot genusforskning vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

1. Det är svårt att besvara frågan om vilken syn på »litteraturvetenskap och vetenskaplig skicklighet« som kommer till uttryck i dagens sakkunnigutlåtanden, eftersom jag – liksom förmodligen de flesta andra – bara läst ett fåtal av dem. Utifrån min erfarenhet menar jag emellertid att det är tydligt att den idag dominerande synen på litteraturvetenskapen är att dess uppgift är att analysera och tolka texter av det som Bourdieu kallar konsekrerade författare. I dessa sammanhang talas ofta om ifyllandet av »luckor« och om värdefulla nytolkningar. Här finns också en etablerad vetenskaplig tradition som kan kritiseras för att den inte uppfylls eller komplimenteras för skickligheten med vilken den omsätts. Inom detta dominerande fält problematiseras sällan materialval, frågeställningar eller vetenskaplighet. Om valet av material går utanför detta fält bedöms de vetenskapliga arbetenas vetenskaplighet oftast utifrån samma premisser, vilket ofta fungerar exkluderande. Sammanfattningsvis och på en generell nivå skulle jag alltså säga att det inte är innovation utan tradition som är det mått man mäter med.

2. Jag är i grunden positiv till sakkunnigsystemet. Det garanterar en konkurrens utanför den institution där man skolats in. En viktig förbättring av sakkunnigsystemet skulle dock, som jag ser det, vara att man upphör att använda personer som gått i pension, att man såg till att sprida uppgifterna och att man införde en etik som innebar att ingen fick vara sakkunnig i tjänstetillsättningsärenden där doktorander tidigare handledda av den sakkunnige förekom. Jag menar också att det måste finnas tydliga anvisningar för dessa uppdrag, så att man vet vad som bedöms och att dessa anvisningar måste följas. Jag menar också att den

här typen av viktiga och arbetskrävande uppdrag ska fullföljas inom tjänsten och på goda villkor, i stället för att som nu vara lågt betalda extraknäck.

3. Utgångspunkten för mitt svar är min oro över att litteraturvetenskaplig forskning inte har förmått förnya sig på ett sätt som gör att den talar in i och uppfattas som angelägen i den samtida diskussionen om människan och människans villkor.

Margareta Petersson, professor i litteraturvetenskap vid Institutionen för humaniora, Växjö universitet

1. Vilket normsystem dominerar i dagens sakkunnigutlåtanden? Jag har läst ett antal som händelsevis funnits i min närhet. Frågan är intressant både med avseende på vad som bedöms och vad som saknas. Inom vissa discipliner framstår exempelvis forskningens relevans och resultat som ytterst centrala. Så verkar det inte vara i litteraturvetenskap. Man ser sällan frågan om relevans formuleras i annat än ett något snävt inomvetenskapligt avseende och inte heller ett sådant perspektiv är självklart. Vad som hör till ämnets kärna framstår nämligen som givet och det brukar framhållas som positivt att en forskare rör sig inom detta område. Att forskare lyfter fram tidigare okända författarskap betraktas gärna som en pionjärsats och diskuteras sällan ur relevansperspektiv. Forskare som däremot ägnar sig åt vad som uppfattas som marginella genrer eller populärlitteratur får mera ambivalenta bedömningar. Med en öppnare syn på vad som egentligen utgör vårt ämnes forskningsområde skulle relevansfrågan kunna få en annan tyngd. De inomvetenskapliga kriterier som brukas skiftar givetvis beroende på vilken tjänst som avses. De traditionella frågorna om forskningsöversiktens halt, teorins relevans och tillämpning och analysernas tillförlitlighet kommenteras nästan alltid. Det senare skulle kunna tolkas som en svag variant av intersubjektiv pröv-

barhet. Lärdom och grundlighet är självklara värden liksom en problemorienterad och självständig hållning. En framställnings klarhet värderas genomgående högt.

Metodkommentarer är vanliga men ofta rätt korta. Detta gör att man kan fundera på metodproblemens status. Man kan notera att i forskningsansökningar saknas inte sällan metodiska reflektioner. I andra discipliner är ofta systematiken i metodarbetet central. Också i litteraturvetenskap brukar man påpeka behovet av noggrannhet och hantverk men samtidigt varnar man gärna för enögdhet och rigiditet, något som kan bli en effekt av strikt systematik. Inte sällan lyfts mera svårgripbara egenskaper som lyhörddhet och sensibilitet fram som nödvändiga hos forskaren.

Sammantaget verkar det finnas rätt stor konsensus i sakkunnigutlåtanden om vad vetenskaplighet är. Möjligen kan man dock hitta en motsättning mellan forskare som högst värde- rar det gedigna, noggranna eller systematiska, och sådana som föredrar uppslagsrikedom, kreativitet och originalitet. Det gedigna idealet verkar omfattas av majoriteten av de sakkunniga. I ansökningar till råden har ofta det originella betydligt högre status.

2. Detta är en stor fråga men utrymme saknas för diskussion. Flera aspekter av den vetenskapliga skickligheten behöver diskuteras. Vad som ska ingå är inte givet. Hör valet av ämnesområde egentligen hit? Finns det inte aspekter av denna skicklighet som nästan aldrig omnäms? Det kan handla om förmågan att organisera och leda forskningsarbete. Utlysningar av tjänster skulle kunna förtydligas, om man specificerar vilka delar av det vetenskapliga man sätter främst. Vill man på en professur ha en stark forskare, en kreativ inspiratör, en forskningsledare, en miljöbyggare, en handledare eller en person med ett internationellt kontaktnät? Behöver man det originella eller det gedigna? Förutsättningarna och spelreglerna borde kunna klargöras redan från början.

3. Ämnet står inför svårigheter idag. Antalet nya studenter minskar och det betyder att konkurrensen om tjänster ökar. Det kan finnas många skäl till detta. Man tycks exempelvis inte ha omsorg om den rekryteringsgrund som utgörs av skolan och den litteraturundervisning som snart inte längre bedrivs där. Ett annat skäl är att humaniora generellt sett har svårt att hävda sin ställning på universitet eller vid ansökningar till vetenskapliga råd. Detta kan bero på att litteraturvetare inte vill formulera sig i termer av relevans och nytta, eller på att vårt ämnesval är nationellt begränsat. De generella – internationella – aspekterna, teoretiska och i synnerhet metodiska frågor, är underbetonade. Detta handlar om vår legitimitet som forskningsämne. Våra metodkrav tycks i vissa avseenden skilja sig från andra vetenskapers, vilket kan vara relevant men behöver begrundas.

Vi skulle också behöva föra en diskussion om ämnets karaktär utifrån hur vi ser på ämnets framtid och vilka ämnesstraditioner vi vill förvalta och vidareutveckla. Kanske har vissa delar i arvet överbetonats. Det litterära fältet är stort men om inte problemen ryms inom ämnet avskänks på sikt nya discipliner. Jag tänker exempelvis på kulturstudier och litteraturdidaktik. När frågeställningar utmönstras, förtunnas gärna det som återstår.

Rikard Schönström, professor i litteraturvetenskap vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet

1, 2 & 3. Eftersom jag har bott utomlands i närmare tjugo år känner jag mig inte helt kompetent att besvara redaktionens frågor, men som nyutnämnd professor i litteraturvetenskap finner jag det angeläget att åtminstone deklarerar min principiella hållning till problemet och redogöra för mina egna, begränsade men nog så intressanta erfarenheter av tjänsteställningar vid svenska universitet.

För några år sedan sökte jag ett par lektorat vid Litteraturvetenskapliga institutionen i

Lund. Jag fick inget av dem, och vad de sakkunniga framförallt lade vikt vid i sin argumentation var att jag nästan uteslutande hade tjänstgjort vid utländska universitet, att min forskning framstod som en smula »essäistisk« och att jag inte hade genomfört någon »högskolepedagogisk« kurs. Bara något år senare sökte jag en professur vid samma institution på exakt samma meriter som tidigare och i konkurrens med bland andra just de två forskare som förra gången hade placerats före mig. Nu fick jag däremot tjänsten, låt vara efter oenighet bland de sakkunniga, och vad som i sista hand föll utslaget var uppenbarligen mina internationella erfarenheter, min otraditionella forskning och min pedagogiska skicklighet!

Vilka slutsatser skall man dra av detta? Den bekvämaste konklusionen är givetvis att somliga sakkunniga är modigare eller hederligare än andra. Så förhåller det sig säkert också, men jag misstänker att mitt exempel framförallt avslöjar en djup motsättning mellan två ideal inom svensk litteraturvetenskap av idag. Å ena sidan uppskattar man den kunskapstraderande forskaren som värderar det nationella litterära arvet, metodiskt följer i sina föregångares fotspår och prioriterar akribi framför våghalsig spekulation. Å andra sidan värdesätter man den innovativa forskaren som ofta har ett brett och internationellt perspektiv på litteraturen, gärna utmanar äldre auktoriteter och inte väjer för de risker som är förenade med teoretiskt nytänkande. Möjligen har det förra idealet under lång tid varit förhärskande inom svensk litteraturvetenskap, och i så fall känns det frestande att se min utnämning till professor som ett genombrott för den senare forskartypen.

Själv anser jag inte att den frågan är särskilt intressant. Jag menar att svensk litteraturvetenskap behöver bägge dessa typer av forskare, och i motsats till många av mina kollegor är jag långtifrån säker på att de två idealen låter sig förena i en och samma person. Men vad gör det när allt kommer omkring? Inom litteraturveten-

skapen borde det finnas plats både för forskare som med säker hand utvecklar sina föregångares resultat och för andra forskare som experimenterar med nya idéer och prövar sig fram i okänd terräng. Idealet borde vara inte att åstadkomma något slags kompromiss mellan dessa ytterligheter, utan att få dem att respektera och samarbeta med varandra.

Mot den bakgrunden anser jag också att man bör förändra dagens tjänstetillsättningssystem. När man söker ett lektorat eller en professur är det faktiskt ett jobb på en bestämd arbetsplats man intresserar sig för, och det kan då tyckas självklart att det är arbetsplatsens krav som avgör vem som skall få tjänsten. Riktigt så går det emellertid inte till i den akademiska världen. De sakkunniga rekryteras externt och får till uppgift att bedöma de sökande utifrån ett antal »objektiva« vetenskapliga kriterier som inte står i någon direkt relation till arbetsplatsens konkreta behov. Resultatet blir en tio i topp-lista där den sökande har reducerats till ett abstrakt vetenskapligt subjekt. Följaktligen kommer den sökande att uppfatta sakkunnigutlåtandet som en värdering av hans eller hennes person – snarare än funktion i ett praktiskt sammanhang – och därifrån är steget givetvis inte långt till att han eller hon känner sig kränkt.

En opartisk bedömning utförd av experter krävs onekligen vid tillsättningen av en vetenskaplig tjänst, men många av de fullt förståeliga klagomålen skulle förmodligen kunna undvikas om de sakkunniga hade nöjt sig med att utpeka en mindre grupp kvalificerade sökande och sedan överlätit åt universitetet eller den berörda institutionen att välja den person man fann lämpligast för jobbet. Risken för inavel skulle möjligen bli större, men liksom vad gäller andra arbetsplatser måste man förutsätta att en akademisk institution i längden ser till sitt eget bästa. Och det är trots allt forskningen eller utbildningen som bör främjas genom tillsättningen av en akademisk tjänst, inte den enskilda vetenskapsmannens ego.

Anders Öhman, universitetslektor
i litteraturvetenskap vid Institutionen
för litteraturvetenskap och nordiska
språk, Umeå universitet

1. Frågan om vilken syn på litteraturvetenskap och vetenskaplig skicklighet som kommer till uttryck i dagens tjänstetillsättningssystem är svår att ha ett entydigt svar på. Eftersom tjänstetillsättningssystemet beror av sakkunniginstitutionen är det naturligtvis de sakkunnigas syn på vetenskapen som återverkar på tillsättningarna. Inom litteraturvetenskapen finns det idag många olika slags vetenskapliga hållningar som de sakkunniga representerar. Bara för ett par decennier sedan tror jag att det var annorlunda. Det fanns en mera självklar, om än ifrågasatt, konsensus om vad som var litteraturvetenskap.

Den senaste tidens debatt om litteraturens kanon har aktualiserat det faktum att det i vårt ämne inte längre finns en dominerande syn på vad som är litteraturvetenskap. Skälet till detta är inte bara utvecklingen av en rad olika teoretiska riktningar inom ämnet, som dekonstruktion, nyhistoricism, feministisk teori, cultural studies, postkolonial teori etc., utan även krasst materiella. Det finns inte någon möjlighet för litteraturvetenskapen att fortsätta i gamla hjulspår när antalet sökande till de litteraturvetenskapliga kurserna minskar. Trots pluralismen när det gäller vetenskapliga hållningar inom ämnet, är det svårt att låta bli att misstänka att skälet till att en sakkunnig föredrar en sökande framför en annan beror på den sakkunniges preferenser när det gäller vetenskapssyn. Det enda gemensamma för de sakkunnigutlåtanden som avgör tjänstetillsättningarna idag tycks vara de mera formella aspekterna. Det vill säga, att man på något vis mäter arbetsinsatsen i de inskickade arbetena och räknar undervisningstimmar.

2. Det är svårt att se hur dagens tjänstetillsättningssystem skulle kunna förbättras. Det är klart att sakkunnigförfarandet på många sätt är i kris, vilket i första hand beror på att antalet

sökande till tjänsterna håller på att bli orimligt stort. Att som sakkunnig rättvist hantera trettiofem sökande till en lektorstjänst är en omöjlighet, och att dela upp de sökande på flera sakkunniga resulterar i svåra jämförelser och sammanvägningar. Ändå skulle det inte vara något alternativ att enbart gå efter yttre mått, det vill säga antal böcker, artiklar och timmar.

Det är naturligtvis mycket svårt att ha generella synpunkter på vilka kriterier sakkunniga borde arbeta utifrån. Ändå tror jag att det vore bra att inte ignorera det faktum att vårt ämne rymmer många olika slags riktningar, utan i stället premiera mångsidigheten, både vad gäller teori- och ämnesval. Det är ett faktum att de som företrätt en alternativ teoribildning, t.ex. feministisk teori, inte bara kunnat slå sig till ro med att behärska denna. De har även varit tvungna att sätta sig in i andra teorier för att kunna gå i dialog med dem. Det gäller också ämnesvalet. Om man arbetat med annan litteratur än den kanoniserade har det ofta resulterat i en hög grad av medvetenhet om relationer mellan olika genrer och verk i olika tider. I bästa fall har det resulterat i en bredare litterär och litteraturvetenskaplig kompetens.

3. En sådan bredd och komplexitet borde i själva verket vara både legitim och helt nödvändig, eftersom litteraturen är alltför komplicerad och mångfacetterad för att kunna omfattas av en enda teori och metod. Michail Bachtin, som redan 1970 svarade på en liknande enkät som denna angående litteraturvetenskapens framtid, menade att om man isolerade litteraturen från sin rika och komplexa kulturella kontext, så var det omöjligt att tränga in i de stora verken »och själva litteraturen börjar framstå som en liten och föga betydelsefull affär«.

Det är vad jag tror hotar litteraturvetenskap idag. Att svaret på den utmaning som förändringarna i den samtida kulturen ställer oss inför blir att vi drar oss undan till det vedertagna och kända, och att inte bara litteraturen utan också litteraturvetenskapen blir en mycket liten sak.